



جغرافیا و روابط انسانی، بهار ۱۴۰۱، دوره ۴، شماره ۴، صص ۴۷۴-۴۵۷

بررسی تحقق پذیری بازآفرینی بافت فرسوده شهری در جهت ارتقاء کیفیت زندگی از دیدگاه مشارکت شهروندی

مهدی پورمهدی امیری^۱

^۱-گروه سنجش از دور و سیستم اطلاعات جغرافیایی (گرایش مطالعات شهری و روستایی)، موسسه غیرانتفاعی و غیر دولتی آبان هراز

Pourmahdi.2000@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۲/۲۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۰۲

چکیده

امروزه با توسعه برنامه‌ریزی شهری، میزان رضایت از کیفیت زندگی در فضاهای برنامه‌ریزی شده از اهداف اولیه و اصلی شهرها به شمار می‌رود، در این راستا محققان معتقدند برنامه‌ریزی همسو با بهبود کیفیت زندگی می‌تواند زمینه‌های دیگر توسعه مانند توسعه اجتماعی، اقتصادی و کالبدی را به همراه داشته باشد. مشارکت شهروندی به عنوان پدیده‌ای که نقش گرفته از سیاست‌ها و رویکردهای مدیران رده بالای سازمانی و شهری می‌باشد، از جمله عوامل ساخته شده به وسیله منابع انسانی (سرمایه‌های انسانی) است که نقش مهمی در تحول نظام مدیریتی شهرها و به خصوص پیشبرد اهداف مبتنی بر توسعه پایدار شهرها و ارتقای کیفیت زندگی بر مبنای سنجش نیازهای شهروندان و بصورت مشارکتی دارد. بر همین اساس هدف پژوهش حاضر بررسی تحقق پذیری بازآفرینی بافت فرسوده شهری در جهت ارتقاء کیفیت زندگی از دیدگاه مشارکت شهروندی با روش توصیفی-تحلیلی در محلات بافت فرسوده شهر بابل می‌باشد. نتایج بدست آمده و اطلاعات میدانی نشان می‌دهد که وضعیت موجود برای ساکنین محلات بافت فرسوده این شهر به هیچ وجه مناسب نبوده و بیشتر ساکنین به نداشتن دسترسی، فضای سبز، راه‌های ورودی به مبادی شهر، کمبود و نقصان امکانات مناسب و زیرساخت‌های اولیه مانند آب شرب، فضاهای ورزشی، امنیت به عنوان مواردی که باعث عدم رضایت ساکنین این محلات می‌باشد اشاره دارند. بنابراین مشارکت شهروندان در اداره امور شهری و در بخش‌های مختلف مدیریت شهری موجب ارتقاء سطح کیفی زندگی شهری می‌شود، چرا که برنامه‌ریزی با مردم و نیز برنامه‌ریزی عدالت محور را برای شهرها به ارمغان خواهد آورد. در این میان مشارکت شهروندان در تصمیم‌گیری‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و کلیه مراحل اجرایی و نظارت و کنترل می‌تواند به عنوان یکی از ابزارهای با اهمیت مقتدرسازی مردم برای حضور در صحنه‌های اجتماعی مطرح گردد.

واژگان کلیدی: بازآفرینی، بافت فرسوده شهری، ارتقاء کیفیت زندگی، مشارکت شهروندی

مقدمه و بیان مسأله

سازمان بهداشت جهانی نیز با اصلاحات مختصری، شهر سالم را شهری تعریف کرد که محیط های کالبدی و اجتماعی خود را به طور پیوسته بهبود بخشیده و منابعش را توسعه می دهد (شاطریان، ۱۳۹۹). رشد شهر و شهرنشینی بارزترین ویژگی تحولات اجتماعی - اقتصادی در دوره اخیر است. شهرنشینی در این دوره با چنان سرعتی افزایش یافته که بسیاری از فرصت ها را برای ارتقا کیفیت زندگی به شدت محدود کرده است. بدون شک کیفیت یک سکونتگاه انسانی در ابعاد مختلف بر تعلق مکانی شهروندان مؤثر است (اسدی، ۱۳۹۹). لذا همزمان با شهری شدن جامعه ایران، تحلیل پیامدهای آن، از جمله ارزیابی کیفیت زندگی شهری، یکی از مهم ترین ضرورت های مطالعات شهری کشور است. در دهه های اخیر رشد بی رویه و شتابان شهرها در ایران، مشکلات شهری زیادی را دامن زده است. به گونه ای که این مشکلات و نارسایی ها تمامی جنبه های شهرنشینی را تحت تاثیر خود قرار داده و گاهی زندگی شهری را مختل کرده است. یکی از این مشکلات عمده شهرهای قدیمی تر، وجود بافت های فرسوده در آنهاست که خود سرآغاز بسیاری از مشکلات شهری شده و مسائل اقتصادی - اجتماعی، کالبدی - فیزیکی، زیست محیطی و امنیتی را در پی داشته و زمینه ناپایداری را در بسیاری از شهرها فراهم ساخته است. در اصل ساختار کالبدی شهرها متأثر از جریان طبیعی، اجتماعی و اقتصادی می باشد (ابراهیم زاده، ۱۳۹۵). در واقع بسیاری از بافت های سنتی که زمانی مایه افتخار و مباهات شهرها بوده اند، در حال حاضر در معرض فرسایش و تخریب قرار گرفته اند. بافت فرسوده شهری به عرصه هایی از محدوده قانونی شهرها اطلاق می شود که به دلیل فرسودگی کالبدی و فیزیکی، برخورداری نامناسب از دسترسی سواره، تاسیسات، خدمات و زیرساخت های شهری، آسیب پذیر بوده و از ارزش مکانی، محیطی و اقتصادی نازلی برخوردارند (حبیبی و دیگران، ۱۳۹۶). رشد سریع شهرها در چند دهه اخیر، سبب بی توجهی به بافت های قدیمی شده است و کیفیت زندگی در این بافت ها تنزل پیدا کرده و رو به فرسوده شدن رفته است. کیفیت زندگی مفهومی چند بعدی است که تاثیرات به سزایی بر زندگی ساکنان محدوده سکونتی دارد که مهم ترین تاثیر، رضایت مندی ساکنان از سکونت در این بافت ها است. به واسطه بحران کیفیت که در حال حاضر بیشتر بافت های شهری در ایران با آن مواجه اند، مبحث کیفیت از لحاظ علمی از مباحث بنیادین در برخورد با بافت فرسوده شهری است (داودپور، ۱۳۹۵). نوسازی بافت های فرسوده شهری با توجه به اهمیت آن در ارتقاء کیفیت زندگی ساکنان شهر و باز تولید ارزش های اقتصادی برای پیشبرد اهداف توسعه ای جامعه، توجه مدیران و پژوهش گران عرصه شهری را به خود جلب کرده است. بنابراین، کیفیت مفهومی ذهنی و چند بعدی است و آن را می توان ادراک افراد از موقعیت خود در زمینه فرهنگی و ارزشی که در آن زندگی می کند و در ارتباط با اهداف، انتظارات و استانداردهای آنها دانست. نگاه کالبدی - کارکردی برنامه ریزی ها به ابعاد و جنبه های مختلف زندگی در گذشته سبب شد که از اواخر دهه ۱۹۶۰، تحت تاثیر نیازها و آگاهی های جدید مفاهیم اجتماعی نوینی مثل رفاه اجتماعی، کیفیت زندگی و عدالت اجتماعی در قلمرو برنامه ریزی و توسعه عمومی مطرح شود. از طرفی با اعلام شاخص های کیفیت زندگی، وینا، زوریخ و اوکلند بهترین نقاط شهری جهان و سنگاپور، توکیو و کوبه ژاپن بهترین نقاط شهری در آسیا و دبی به عنوان بهترین شهر در خاورمیانه، برای زندگی در سال ۲۰۱۲ معرفی شدند. همچنین بغداد در این رده بندی در رتبه آخر قرار دارد. موسسه منابع انسانی مرسر با استفاده از وضعیت استانداردهای شهرنشینی و کیفیت زندگی جهان براساس شاخص های زیست

محیطی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، بهداشتی، امنیتی، آموزش و پرورش، حمل و نقل، مسکن و دیگر خدمات شهری (همچون مراکز تفریحی، سینما، تئاتر و...) این گزارش را منتشر ساخت (Amerigom 2007).

کشور ایران به عنوان یک کشور در حال توسعه، از رشد بالایی در رابطه با نسبت جمعیت شهری و همچنین تعداد شهرها برخوردار است، بگونه‌ای که طبق آمار سال ۱۳۹۰، جمعیت شهرنشین کشور به ۷۱٫۴٪ جمعیت و تعداد نقاط شهری به ۱۳۳۱ نقطه شهری افزایش یافته است و چنین رشدی بیانگر ضرورت توجه بیشتر، به وضعیت زندگی شهرنشینان و بررسی و شناخت مشکلات آنان است (مرصوصی، ۱۳۹۲). بافت قدیم شهر بابل قلب تاریخی شهر و کانون تبلور حیات تجاری و هویت اجتماعی شهر است که با فعالیت های تجاری و خدماتی در مقیاس شهر و فراشهر در زمینه ای از راسته های فعالیتی متمایز و مشخص، بستری اشتغال زا برای کار و فعالیت فراهم ساخته است. محلات مسکونی آن دارای ساختار ارگانیک بافت های قدیمی و برخوردار از اصول حاکم بر فضاهای شهری این نوع بافت است و با بهره مندی از زیرساختهای کارآمد شهری و امتزاج الگوهای معماری قدیم و جدید و تراکمی متوسط، نمایانگر زندگی جدید در ساختار کهن محلات مسکونی است. بافت میانی با فعالیت های همپیوند با ساختار فعالیت های شهری بافت قدیم و محلات سرزنده، پایدار و با هویت، مقصد فعالیت های تجاری، آموزشی و فرهنگی است. و بافت پیرامونی شامل محلات مسکونی سرزنده و پایدار و مبتنی بر الگوهای معاصر است و همنشینی متعامل و سازگار پهنه های سکونت و راسته های فعالیتی در این بافت از یک سو موجب بستر مناسبی برای سکونت و از سوی دیگر به سبب رونق خدمات پذیرایی - گردشگری در جوار محورهای ورود به شهر و فعالیت های تولیدی صنعتی درون بافت، موجب اشتغال برای ساکنین آن است. از جهت اجتماعی چه در صورت متروک شدن و چه تراکم کاربری های نامتناسب، بخشی از جامعه و ضامن زندگی انسانها است، از جهت کالبدی نیز با وجود همه فرسودگی هنوز دارای ارزش های معماری و شهرسازی بی نظیری است، به همین دلیل توجه بسیاری از صاحب نظران به مفهوم کیفیت زندگی شهری معطوف شد تا از این طریق تلاش هایی در راستای ارتقای شرایط زندگی و بهبود بخشیدن به بعد کیفی زندگی و در نتیجه مدیریت بحران در این سکونتگاه ها صورت گیرد. اصل بنیادی در تمام پژوهش های مربوط به کیفیت زندگی این است که مجموعا اقدامات و برنامه ریزی ها و سیاست های اتخاذ شده در زمینه های مختلف چه اثری روی مخاطبان دارد و آنها چگونه با چنین سیاست هایی برخورد می کنند. از این رو مطالعات کیفیت زندگی به سبب توجه به آثار عینی (ستانده ها) و ذهنی (دستاوردها) سیاست های به اجرا گذاشته شده می تواند از اهمیت بسزایی در ارزشیابی سیاست های اجتماعی برخوردار باشد. بنابراین چالش و مسئله موضوع در محدوده مورد مطالعه محسوس و آشکار است، مطالعه و احیای مرکز شهرها و به عبارتی توجه به ارتقاء کیفیت محلات بافت فرسوده با تأکید بر مدیریت بحران در محلات بافت فرسوده بابل نیز از این قاعده مستثنی نیست. در حال حاضر عدم توجه به بافت های یاد شده با توجه به نقش موثر آن در حفظ و احیای کالبد شهر، ارتقاء کیفیت زندگی، رفع مشکلات آن در اولویت های مهم مسئولان این شهر قرار گرفته است. تا با استفاده از آن گام های مهمی به منظور بهسازی و ارتقاء کیفیت زندگی در بافت یاد شده از منظر مدیریت بحران برداشته شود. با توجه به برداشت و مطالعات میدانی در این شهر افراد ساکن در محله اولویت های مربوط به کیفیت زندگی را مسائلی چون شاخصه های کالبدی، اجتماعی و زیست محیطی می دانند که بی توجهی مسئولین به این عوامل در بافت، فرسودگی را به دنبال دارد. که با نگاه ویژه به این شاخص ها می توان به هدف مورد نظر که ارتقاء کیفیت زندگی در این بافتها و سرزندگی و رضایت است دست

یافت. نهایتاً این سوال پیش می آید که با تقویت چه عواملی می توان به ارتقاء و افزایش کیفیت و رضایتمندی از زندگی در بافت فرسوده و در نهایت مدیریت بحران آن پرداخت؟

پیشینه تحقیق

بحث عدالت اجتماعی و به طور اخص مبحث عدالت اجتماعی و نابرابری های فضایی در سطح شهرها از موضوعات مرتبط با کیفیت زندگی است که در ایران مورد توجه و مطالعه قرار گرفته است (حاتمی نژاد، ۱۳۷۹، حسین زاده؛ ۱۳۸۶، لطفی، ۱۳۸۸، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۹۵).

الف) پژوهش های خارجی

خالد ماندلی، ۲۰۱۹، در مقاله ای با عنوان فضای عمومی و چالش تحول کیفیت شهری در شهرهای نوظهور: مطالعه موردی جده، به بحث درباره پویایی در چنین فضاهایی پرداخته است. این تحقیق نحوه رویکردهای مدرنیست به برنامه ریزی را بررسی و شیوه های مدیریت در شهرهای نوظهور، فضای شهری با کیفیت زندگی را در شهر جده تحلیل کرده و به این نتیجه رسید فضاهای عمومی نتوانسته اند نیازهای روزمره مردم را برآورده کنند. و طرح پیشگیرانه شهری برای ارتقا کیفیت زندگی و محیط زیست می تواند از راهکارهای اساسی باشد.

آییشا آگگاروا، ۲۰۱۹، در پژوهشی به ارزیابی کیفیت زندگی سالمندان ساکن در مناطق روستایی و شهری منطقه آمبلا با رویکرد مقایسه ای پرداخت و کیفیت زندگی سالمندان ساکن در مناطق روستایی و شهری را با عوامل کالبدی- اجتماعی و جمعیتی تأثیرگذار بر کیفیت زندگی سالمندان مقایسه نمود. ایشان به این نتیجه رسید کیفیت زندگی در میان سالمندان یک نگرانی جهانی است زیرا وضعیت سلامت و رفاه را در بین جمعیت تعیین شده منعکس می کند. و بالا رفتن کیفیت زندگی در محلات می تواند به عنوان مراقبت های بهداشتی یک نوع تقویت کننده برای سالمندان در این محلات باشد.

مورگاس، ۲۰۱۸ در پژوهشی با عنوان کیفیت زندگی در شهر، کیفیت زندگی شهری یا رفاه در شهر "به ایده پردازی و مطالعه موردی پرداخت و در انتها به این نتیجه رسید که کیفیت زندگی با افزایش تمرکز و رشد شهرنشینی در جهان باید پاسخگوی نیاز شهروندان باشد و کیفیت زندگی شهری به عنوان یک قسمت اصلی و رفاه یک شهر می باشد.

خلیلی، هبا الله، ۲۰۱۶، در پژوهشی به متابولیسم شهری و کیفیت زندگی در مناطق غیررسمی پرداخته است. این تحقیق تولید منابع و چگونگی جریان آنها در شهرها را به عنوان متابولیسم شهری توصیف می شود و نتیجه گیری می کند که کیفیت واقعی زندگی ساکنان محلی با برنامه ریزی اکولوژیکی آنها میسر می شود و همچنین برای بهبود کیفیت زندگی در منطقه ضمن حفظ استفاده کارآمد از منابع محلی و به حداقل رساندن استفاده از آن در شهرنشینی می توان به ارتقاء کیفیت زندگی در شهرها دست یافت.

وزیاک بیالولسکا ۲۰۱۶، در تحقیقی، با عنوان کیفیت زندگی در شهرها، شواهد تجربی در چشم انداز تطبیقی اروپایی، به مطالعه و بررسی کیفیت زندگی ۴۱ هزار نفر از شهروندان در ۷۹ شهر اروپا پرداخته است. این تحقیق اثبات می کند که رعایت شهروندی غیرمتقارن می باشد؛ زیرا شهروندان از سطح حمل و نقل عمومی، تسهیلات فرهنگی، فضاهای سبز، میزان دسترسی به خرده فروشان ازلی، کیفیت هوا، اثربخشی مدیریت عمومی و قابلیت اعتماد به مدیریت عمومی و به طور کلی، شهروندان، رعایت کمتری از زندگی در شهر خود داشت اند.

تکلائی، ۲۰۱۲، در پژوهشی سازگاری و ناهنجاری در کیفیت زندگی، شاخص ها و سیاست های لازم برای برنامه ریزی شهری در اتیوپی را بررسی کرد. این پژوهش، اندازه گیری کیفیت زندگی با استفاده از شاخص های مسکن، دسترسی به خدمات عمومی، فضای سبز و درآمد خانوار و شناسایی دلایل سازگاری و ناهنجاری در شهر میکله شمال شرق اتیوپی پرداخت است. نتایج، حاکی از نابرابری کیفیت زندگی در تمام شاخص های بیان شده می باشد.

ب) پژوهش های داخلی

علی نوری کرمانی، ۱۳۹۹، در مقاله ای به سنجش ارتباط و تاثیر ابعاد بازآفرینی پایدار بر رویکرد کیفیت زندگی شهروندان در منطقه ۱۵ تهران پرداخت به این منظور از روش آزمون همبستگی پیرسون، رگرسیون خطی، آزمون تی تک نمونه ای، جهت بررسی این ارتباط استفاده گردیده است. نتایج حاصل از مقاله نشان می دهد از میان متغیرهای مستقل پژوهش (ابعاد بازآفرینی پایدار)، بیشترین تاثیر بر کیفیت زندگی شهری را بعد بازآفرینی اقتصادی مؤلفه ی کارآفرینی و نیز هم چنین از میان مؤلفه های بازآفرینی فرهنگی مؤلفه دسترسی به کتابخانه کمترین اثر کلی را بر کیفیت زندگی شهری داشته است.

اشرفی، آزاده، ۱۳۹۸، در مقاله خود به بررسی راهبردهای ارتقای کیفیت زندگی کاری کارکنان مشاغل دولتی در یکی از شعب بانک های دولتی شهر تهران را با استفاده از فرمول کوکران مورد سنجش و ارزیابی قرار داد نتایج آزمون نشان دهنده آن است که عوامل مدیریتی، عوامل ساختاری، عوامل اقتصادی، عوامل اجتماعی، عوامل روان شناختی و عوامل فرهنگی تاثیر معنا داری بر کیفیت زندگی داشتند و در زیر مؤلفه ها نیز همه عوامل مورد بررسی به غیر از متغیر پرورش استعداد و مهارت در زیر مؤلفه عوامل مدیریتی و متغیر تضاد سازمانی در زیر مؤلفه عامل ساختاری همگی تاثیر معناداری داشتند. نتایج پیشینه پژوهش نشان می دهد که کیفیت زندگی متکی بر عوامل مکانی است و در هر یک از محدوده های مورد بررسی، نتایج ارائه شده در شاخص های مختلف، متفاوت است. محدوده این پژوهش نیز به لحاظ ساختاری از وضعیت یکسانی برخوردار نیست؛ لذا سنجش وضعیت کیفیت زندگی در این محدوده نیز از لحاظ کاربردی و برنامه ریزی حائز اهمیت است.

مبانی نظری

مفاهیم مرتبط با سنجش کیفیت زندگی

هدف جامع همه اقدامات، کیفیت و سرزندگی شهری توسعه کیفی اجتماع محلی است (Sarraf, 2015). کیفیت زندگی شهری به عنوان یکی از مهم ترین حوزه های مطالعات شهری در کشورهای مختلف جهان محسوب می شود (کاظمی قراچه، ۱۳۹۹). کیفیت زندگی واژه ای است چند بعدی و چند مفهومی که از دهه ۱۹۶۰ وارد مباحث جغرافیا، مخصوصاً جغرافیای انسانی گردیده و امروزه هدف اصلی برنامه ریزی شهری؛ ارتقاء سطح کیفیت زندگی ساکنین شهر می باشد کیفیت زندگی از شاخص ها و زیر شاخص هایی تشکیل می شود که فرض ممکن بر این است که در هر مکان به یک میزان اهمیت و اولویت نداشته باشند مخصوصاً در دو نوع بافت فرسوده و جدید. برخی کیفیت زندگی به عنوان قابلیت زیست پذیری یک ناحیه، برخی دیگر به عنوان سنجش ای برای میزان جذابیت و برخی به عنوان رفاه عمومی، بهزیستی اجتماعی، شادکامی، رضایتمندی و ... تفسیر کرده اند (Epley and Menon, 2008). کیفیت زندگی یک فرد به حقایق عینی و خارجی زندگی اش و دریافته ها و ادراکات درونی و ذهنی او از این عوامل و نیز از

خودش وابسته است (حبیب پور، ۱۳۸۸). کیفیت زندگی مفهومی نو است که از اواخر قرن بیستم مورد توجه محققان رشته‌های علمی قرار گرفته است. به طوری که اولین اثر در این حیطه، از آگبرون (۱۹۴۶) است که در حیطه حیات روستایی در ایالات متحده نوشته است (Murphy, 2004). به طور کلی توجه به کیفیت زندگی به عنوان یک زمینه کلیدی برای تحقیق در جغرافیای اجتماعی شهری پدیدار شده است و همزمان با جغرافیای اجتماعی شهری، تلاش‌های قابل توجهی در راستای سنجش کیفیت محیط‌های شهری انجام گرفته است (Pacione, 2003). بنابراین حیطه مربوط به کیفیت زندگی و روش‌های سنجش آن در هیچ زمانی به اندازه امروز گسترده نبوده است (گیفورد، ۱۳۸۸). از طرفی باید توجه داشت که واژه رضایتمندی مفهومی محتمل و واقعی‌تری برای سیاست و تصمیم‌گیری است (Berger-SchmidtR, 2002). مطالعات مقایسه‌ای در باب میزان شادی از زندگی در دهه ۱۹۶۰م توسط مرکز مطالعات جهانی کانتریل ۲ در باب الگوهای نگرانی انسان مطرح شد اما استانداردهایی که برای سنجش رضایتمندی و شادی افراد به کار می‌رود با کاربرد امتیازاتی از ناراضی تا راضی مورد استفاده قرار می‌گیرد (Balsas, 2007).

استاندارد زندگی: استاندارد زندگی، معیاری برای سنجش رفاه اقتصادی است. مقصود از آن قابلیت دسترسی به کالاها و خدمات کمیاب و پایه است و معمولاً بر حسب درآمد سرانه یا مصرف سرانه محاسبه می‌شود. در یک نگاه کلی، بهبود در استاندارد زندگی نتیجه بهبود عوامل اقتصادی مانند بهره‌وری، سرانه رشد اقتصادی واقعی، توزیع درآمد، دسترسی به خدمات عمومی و عوامل غیراقتصادی مانند شرایط کاری ایمن، محیط زیست پاک و میزان جرم و جنایت پائین است (philips, 2006).

الف) سرزندگی: این که شهر تا چه اندازه حامی عملکردهای حیاتی، نیازهای بیولوژیکی و توانایی‌های انسانی بوده و از همه مهم‌تر، چگونه بقاء همه موجودات را ممکن می‌سازد (لینچ، ۱۳۷۶).

ب) معنی: این که شهر تا چه اندازه می‌تواند به وضوح درک شود، از نظر ذهنی قابل شناسایی باشد و ساکنان شهر، آن را در زمان و مکان به تجسم درآورند و تا چه اندازه آن ساختار ذهنی با ارزش‌ها و مفاهیم جامعه در ارتباط است (Balsas, 2007).

ج) تناسب: این که شکل و ظرفیت فضاها، معابر و تجهیزات یک شهر تا چه اندازه با مقیاس انسان و با الگوی فعالیت‌هایی که مردم از روی عادت به آن اشتغال دارند و یا خواهند داشت، منطبق است (Shin et al, 2003).

د) دسترسی: توانایی دسترسی به سایر اهداف، فعالیت‌ها، منابع، خدمات، اطلاعات و یا مکان‌ها شامل کمیت و تنوع عناصر که می‌توان به آنها دسترسی پیدا کرد.

ه) کنترل: این که استفاده از فضاها و دسترسی به آنها، ایجاد، تعمیر، اصلاح و مدیریت آنها تا چه اندازه توسط کسانی که از آن استفاده می‌کنند صورت می‌گیرد (Andrews, 2001).

شاخص‌های کیفیت زندگی: شاخص‌های معرف کیفیت زندگی طیف وسیعی را در بر می‌گیرند که از انواع نیازهای بشر همچون انواع تغذیه و پوشاک گرفته تا مراقبت‌های بهداشتی، محیط اجتماعی، محیط مادی، محیط زیستی و حتی ابعاد روحی زندگی انسانی را شامل می‌شود (Lee, 2008).

جدول (۱): شاخص‌های مورد استفاده در رابطه با کیفیت زندگی

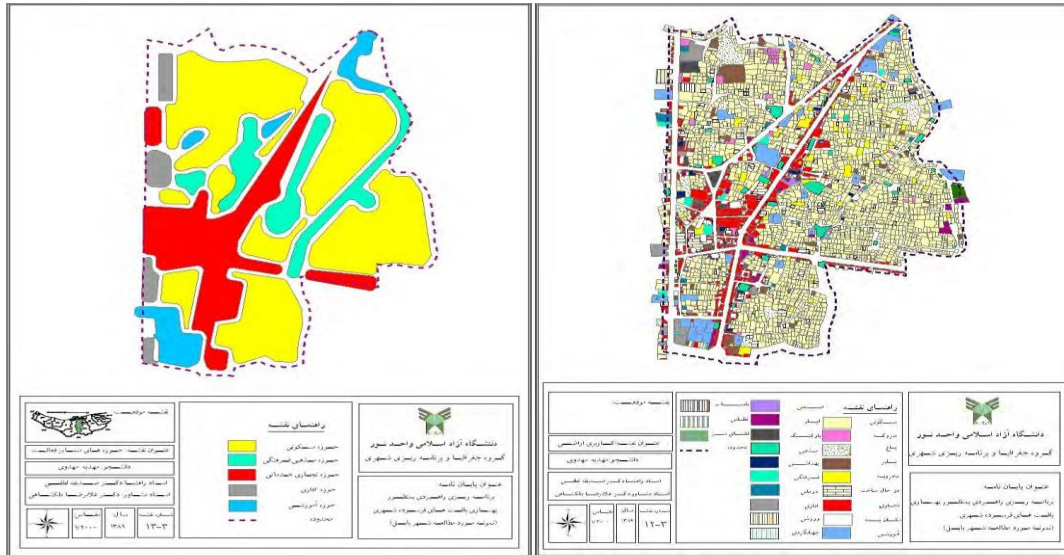
محقق یا مورد مطالعه	شاخص‌های مورد استفاده
Lee (۲۰۰۸)	خدمات شهری، رضایتمندی از روابط همسایگی، محیط اجتماعی، وابستگی‌های محلی، محیط مسکونی
Lee, (2008 & Tu	فضاهای سبز و فضاهای باز، امنیت و روابط اجتماعی، حمل و نقل و خدمات تجاری، احساس استرس و فشار، و آلودگی محیطی.
Ruut et al, (۲۰۰۷)	مسکن، سلامتی، قدرت خرید، فعالیت‌های تفریحی، مشارکت اجتماعی، فعالیت ورزشی، تعطیلات
McCrea et al (۲۰۰۶)	جنبه‌های فضایی، اشتغال، اقتصاد، منابع و محیط، بهداشت، امید به زندگی، امنیت، مهاجرت، آموزش
Megone et al (۲۰۰۶)	دسترسی و جاده‌ها، فضاهای سبز، مردم و روابط اجتماعی‌شان، خدمات رفاهی و تجاری، خدمات اوقات فراغت و سلامت محیطی.
Shin, 2003	فرصت‌های پیشرفت فردی، برابری اجتماعی، شرایط زندگی جامعه، حمل و نقل، ارتباطات
Kampl et al, (۲۰۰۳)	سبک زندگی، خصوصیات فردی، سلامت، دسترسی به خدمات، منابع طبیعی، محیط طبیعی، امنیت، اجتماع، فرهنگ

منبع: (نگارنده)

محدوده مورد مطالعه

منظور از بافت قدیم، پهنه موجود در بافت اولیه و مرکزی شهر بابل است که حدود آن توسط سازمان میراث فرهنگی مشخص گردیده است. بافت قدیم شهر بابل محدودهای به مساحت در حدود ۱۲۲ هکتار و جمعیتی معادل ۱۰۷۳۵ نفر می باشد. بافت قدیم شهر بابل در حقیقت هسته نخستین رشد و توسعه این شهر در دوره معاصر است. در طرح تفصیلی ویژه بافت قدیم، این محدوده مطالعاتی حدود ۳۸ محله به اسامی ذیل شناسایی شده اند. ۳- عطارمحله ۴- بیسرتکیه ۵- مسجدجامع ۶- شاهکلا ۷- گلشن ۸- افرادارین ۹ مومن آباد ۱۰- شمشیرگر محله ۱۱- مرادیبیک ۱۲- میانکت ۱۳- یهودی محله ۱۴- سید جلال ۱۵ سرحمام ۱۶- پنجشنبه بازار(به انضمام حصیر فروشان) ۱۷- باقرناظر ۱۸- پیرعلم ۱۹- بیدآباد ۲۰- سر حمام میرزا یوسف ۲۱- اجابن ۲۲- طوقدارین ۲۳- آستانه ۲۴- چالدرزین ۲۵- عربخیل ۲۶- شهدا ۲۷- آهنگرکلا ۲۸- زرگرمحله ۲۹- همت آباد ۳۰- چهارسوق ۳۱- چهارشنبه پیش ۳۲- سنگپل ۳۳- کارخانه برق ۳۴- نقیب کلا ۳۵- برجبن ۳۶ کارخانه برق ۳۷- ایستگاه ۳۸- قهاریه. از عوامل مهم و تاثیرگذار در شکل گیری محلات وجود بازارها و محل هایی جهت ارتباطات تجاری بوده که پس از شکل گیری این بازارها، واحدهای مسکونی اطراف آنها احداث می شد و علاوه بر آن عناصر شهری مهم دیگر مانند مساجد، مدارس مذهبی، حمام و کاروان سراها اطراف آن ساخته می شد و تحت عنوان همین بازارها این محلات شناسایی می شدند، مانند محله پنجشنبه بازار این هسته در خود نیز الگوهای چندی از مراکز فعالیت جای

داده است. سه نوع فعالیت عمده در محدوده، الگوی غالب پراکنش فضایی فعالیت اداری - خدماتی، فعالیت مذهبی و آموزشی می باشد. از این رو نقشه کاربری اراضی وضع موجود و حوزه های متمایز فعالیت در محدوده مطالعاتی در ذیل جهت شناخت بهتر بافت لحاظ گردیده است.



نقشه ۱: توزیع انواع کاربری های شهری و حوزه های متمایز فعالیت بافت قدیم بابل (لطفی، ۱۳۸۹)

روش تحقیق

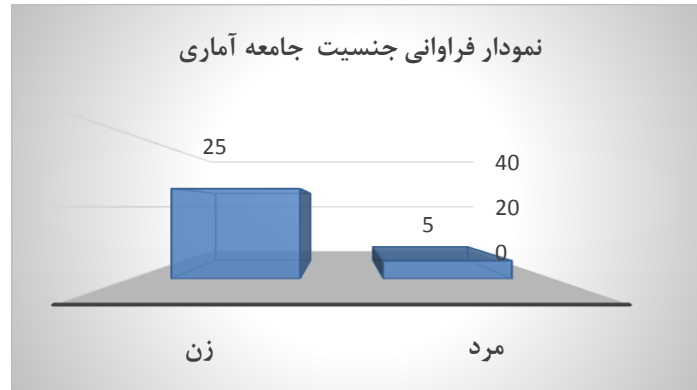
روش این تحقیق توصیفی - تحلیلی و از نوع کاربردی می باشد و از منابع میدانی، کتابخانه ای، مجلات، مقالات و سایتهای اینترنتی استفاده گردیده است و دارای هدف بنیادی و نگرش سیستمی است. در پژوهش حاضر، به منظور انجام تجزیه و تحلیل های آماری، ابتدا اطلاعات جمعیت شناختی آزمودنی ها طبقه بندی شده، سپس بر اساس هر سوال، تجزیه و تحلیل مناسب انجام گرفته است و نتایج به دست آمده به ترتیب در جدول های مربوطه ارائه شده است. جهت بررسی سؤال ها، ابتدا شاخص های توصیفی و سپس آزمون t تک گروهی محاسبه شده و برای تجزیه انجام گردیده است. $S.W.O.T$ و تحلیل داده ها اقدام گردیده و در بخش آمار استنباطی روش کتابخانه ای استفاده شد. جامعه آماری: در این تحقیق جامعه آماری کلیه ساکنین بافت فرسوده شهر بابل در نظر گرفته شده است. به دلیل تراکم جمعیت بالا تعداد ۳۰ نفر از ساکنین این محدوده به روش تصادفی ساده انتخاب شد و با آزمون T -Student مورد آزمون و سنجش قرار دادیم.

یافته های پژوهش

یافته های میدانی در رابطه با توسعه کالبدی اجتماعی محدوده مورد مطالعه

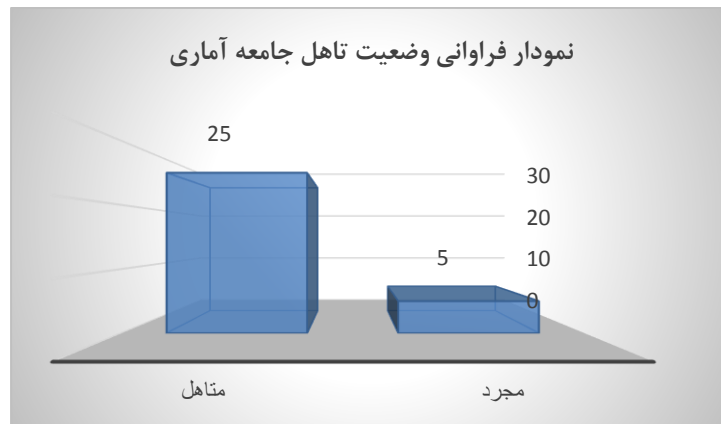
تحلیل توصیفی یافته های استخراج شده از پرسشنامه ها

جنسیت: از اطلاعات استخراج شده پرسشنامه های توزیع شده تعداد ۵ نفر مرد و ۲۵ نفر زن می باشند که در نمودار به طور واضح نشان داده شده اند.



نمودار(۱): نشان دهنده فراوانی جنسیت جامعه آماری

تأهل: وضعیت تأهل جامعه آماری یکی دیگر از موارد استخراج شده از پرسشنامه توزیع شده می باشد. از تعداد ۳۰ نفر کل حجم نمونه آماری؛ ۵ نفر مجرد و ۲۵ نفر متأهل می باشند. که اطلاعات بدست آمده به وضوح در نمودار نشان داده شده است.

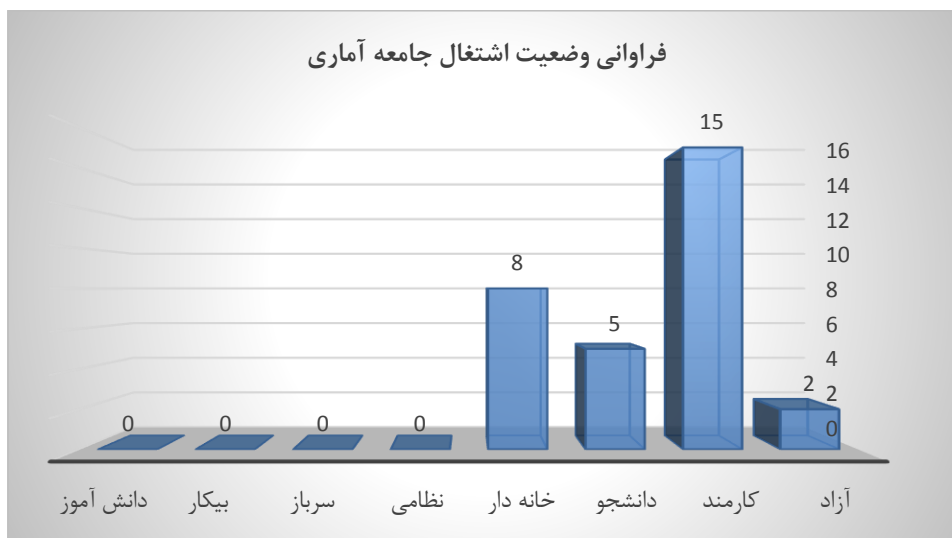


نمودار(۳): نشان دهنده تعداد مجردان و متأهلان جامعه آماری

وضعیت اشتغال: وضعیت اشتغال یکی دیگر از مقادیر بدست آمده از پرسشنامه می باشد که دارندگان شغل در جامعه آماری را بنا به شغل چنین بیان می دارد؛

- آزاد ۲ نفر - کارمند ۱۵ نفر
- دانشجو ۵ نفر - خانه دار ۸ نفر - نظامی صفر نفر

- سرباز، صفر نفر- بیکار، صفر نفر - دانش آموز، صفر نفر



نمودار (۵): نمودار نشان دهنده وضعیت اشتغال جامعه آماری - منبع: یافته های پژوهش

تحلیل استنباطی: با توجه به توزیع سی عدد پرسشنامه در بین حجم نمونه آماری و جمع آوری آنها که با استفاده از نمره دهی طیف لیکرت مورد نمره دهی قرار گرفتند. بدلیل وجود جامعه آماری تعداد بالا بالغ بر ۵۰۰۰ خانوار عملاً امکان دسترسی به حجم نمونه نیز فراهم نبود لذا تصمیم بر این شد با استفاده از آزمون تی استیودنت در این زمینه اقدام شود. ولی در ابتدا به سنجش توزیع نرمال داده ها و کجی و کشیدگی داده های پرداختیم. با میانگین گیری به سوالات پژوهش پاسخ داده شد.

آزمون توزیع نرمال داده ها

در اینجا با استفاده از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف به سنجیدن توزیع نرمال داده ها می نمایم. قابل ذکر است چنانچه عدد بدست آمده از آزمون برای هر پرسشنامه بالاتر از حد ضریب خطا یعنی ۰/۰۵ باشد می توان اذعان داشت که داده های آن پرسشنامه به طور کاملاً نرمال توزیع شده اند.

جدول (۱): آزمون توزیع نرمال داده های پرسشنامه های پایداری اجتماعی و کیفیت زندگی

	کولموگروف - اسمیرنوف			شاپیرو - ویک		
	Statistic	df	ضریب	Statistic	df	ضریب
پرسشنامه	۰/۰۹۲	۳۰	۰/۲۰۰	۰/۹۸۴	۳۰	۰/۹۱۸

منبع: یافته های پژوهش

پاسخ به سوالات پژوهش

برای سنجش و پاسخ به پرسش در جهت بررسی چالش های محلات بافت فرسوده محدوده مورد مطالعه از آزمون *T-Test* استفاده می نماییم. بدین منظور پس از وارد نمودن داده ها در نرم افزار *SPSS* و بدست آوردن ضریب آزمون که در جدول به طور کامل نمایش داده شده است. با قرار دادن اعداد بدست آمده مربوط با آزمون *T-Student* اقدام به سنجش و پاسخ سوالات می پردازیم.

سوال اول

- آیا ویژگی های بافت کالبدی محدوده مورد مطالعه از شرایط مناسبی برخوردار می باشد؟
در بدو امر با انجام آزمون اقدام به دستیابی حد میانه برای نمرات بدست آمده مربوط به ویژگی های بافت فرسوده محدوده شد.

جدول (۱): *Statistics*

<i>Statistics</i>		
بافت		
<i>N</i>	<i>Valid</i>	۳۰
	<i>Missing</i>	۰
<i>Mean</i>		۱۸.۲۰
<i>Median</i>		۱۸.۰۰
<i>Mode</i>		۱۶
<i>Std. Deviation</i>		۳.۱۰۱
<i>Minimum</i>		۱۳
<i>Maximum</i>		۲۳

جدول (۲): بافت کالبدی محدوده

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
	۱۳	۲	۶.۷	۶.۷	۶.۷
	۱۴	۱	۳.۳	۳.۳	۱۰.۰
	۱۵	۲	۶.۷	۶.۷	۱۶.۷
	۱۶	۷	۲۳.۳	۲۳.۳	۴۰.۰
	۱۷	۱	۳.۳	۳.۳	۴۳.۳
Valid	۱۸	۵	۱۶.۷	۱۶.۷	۶۰.۰
	۱۹	۲	۶.۷	۶.۷	۶۶.۷
	۲۰	۱	۳.۳	۳.۳	۷۰.۰
	۲۱	۴	۱۳.۳	۱۳.۳	۸۳.۳
	۲۳	۵	۱۶.۷	۱۶.۷	۱۰۰.۰
Total		۳۰	۱۰۰.۰	۱۰۰.۰	

با استفاده از آزمون تی تست مستقل با توجه به اینکه بالاترین نمره قابل دستیابی در سوالات مربوط عدد ۴۰ و کمترین نمره قابل دستیابی عدد ۸ می باشد. میانگین قابل اعتنا در این بخش عدد ۲۴ است ولی با توجه به آزمون انجام شده جهت پاسخ به جواب سوال عدد میانگین بدست آمده ۱۸/۲ می باشد که کمتر از عدد ۲۴ است و علاوه بر آن ضریب *Sig. (2-tailed)* عدد صفر را نشان می دهد که از حد تعیین $\alpha=0/05$ کوچکتر است و می توان به سوال چنین جواب داد که ویژگی های کالبدی بافت فرسوده محدوده از شرایط مناسبی برخوردار نیستند.

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean		
سوال ۱	۳۰	۱۸.۲۰	۳.۱۰۱	.۵۶۶		
<i>Test Value = 0</i>						
				<i>95%. Confidence Interval of the Difference</i>		
	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>Sig. (2-tailed)</i>	<i>Mean Difference</i>	<i>Lower</i>	<i>Upper</i>
سوال ۱	-۱۰.۲۴۶	۲۹	.۰۰۰	-۵.۸۰۰	-۶.۹۶	۴.۶۴-

منبع: یافته های پژوهش

سوال دوم:

- آیا خدمات عمومی - رفاهی لازم برای ساکنین تأمین نشده و بر میزان رضایتمندی آنها از سکونت بافت فرسوده تأثیر منفی گذاشته است؟
در بدو امر با انجام آزمون جهت پاسخ به سوال اقدام به دستیابی حد میانه برای نمرات بدست آمده از سوالات مربوط به خدمات عمومی - رفاهی محدود شده شد.

Statistics

خدمات

<i>N</i>	<i>Valid</i>	۳۰
	<i>Missing</i>	.
	<i>Mean</i>	۳۶.۲۰
	<i>Median</i>	۳۶.۵۰
	<i>Mode</i>	۳۷
	<i>Std. Deviation</i>	۳.۱۰۱
	<i>Minimum</i>	۲۸
	<i>Maximum</i>	۴۳

با استفاده از آزمون تی تست مستقل با توجه به اینکه بالاترین نمره قابل دستیابی عدد ۷۵ و کمترین نمره قابل دستیابی عدد ۱۵ می باشد میانگین قابل اعتنا در این بخش عدد ۴۵ است ولی با توجه به آزمون انجام شده عدد میانگین بدست آمده 36.2 می باشد که کمتر از عدد ۴۵ است و علاوه بر آن ضریب *Sig. (2-tailed)* عدد صفر را نشان می دهد که از حد تعیین $\alpha=0.05$ کوچکتر است و می توان پاسخ سوال را با توجه به آن تأیید نمود به این معنی در محدوده مورد مطالعه خدمات عمومی - رفاهی لازم برای ساکنین تأمین نشده و بر میزان رضایتمندی آنها از سکونت در محلات بافت فرسوده این شهر تأثیر منفی گذاشته است.

	<i>N</i>	<i>Mean</i>	<i>Std. Deviation</i>	<i>Std. Error Mean</i>
سوال دوم	۳۰	۳۶.۲۰	۳.۱۰۱	.۵۶۶

	Test Value = 45					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
سوال دوم	-۱۵.۵۴۵	۲۹	.۰۰۰	-۸.۸۰۰	-۹.۹۶	-۷.۶۴

منبع: یافته های پژوهش

خدمات عمومی - رفاهی محدوده

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ۲۸	۱	۳.۳	۳.۳	۳.۳
۳۰	۱	۳.۳	۳.۳	۶.۷
۳۲	۱	۳.۳	۳.۳	۱۰.۰
۳۳	۲	۶.۷	۶.۷	۱۶.۷
۳۴	۲	۶.۷	۶.۷	۲۳.۳
۳۵	۳	۱۰.۰	۱۰.۰	۳۳.۳
۳۶	۵	۱۶.۷	۱۶.۷	۵۰.۰
۳۷	۶	۲۰.۰	۲۰.۰	۷۰.۰
۳۸	۳	۱۰.۰	۱۰.۰	۸۰.۰
۳۹	۳	۱۰.۰	۱۰.۰	۹۰.۰
۴۰	۱	۳.۳	۳.۳	۹۳.۳
۴۱	۱	۳.۳	۳.۳	۹۶.۷
۴۳	۱	۳.۳	۳.۳	۱۰۰.۰
Total	۳۰	۱۰۰.۰	۱۰۰.۰	

نتیجه گیری

بافت فرسوده یکی از مسائل مشکلات جدی در شهرهای کشورهای در حال توسعه و به ویژه در ایران است. وجود مصالح غیر استاندارد و نایمن، معابر تنگ و باریک، ناهنجاری های فضایی و معماری، مشکلات دفع فاضلاب و تراکم جمعیت در فضاهای کوچک از مشکلات اصلی در بافتهای فرسوده در مرکز شهرهای قدیمی است که باعث شده بسیاری از ساکنان بومی با وجود وابستگی های زیاد و تنها به دلیل ضعف ساختاری و

کارکردی این محله ها با مهاجرت از این بافتها زمینه استقرار ساکنان غیر بومی و مهاجران روستایی و حتی اتباع بیگانه نظیر افغانه را فراهم کنند. این مسئله خود باعث تشدید تخریب و فرسودگی بناها این بافتها شده است. یکی از این مناطق، شهر بابل می باشد که بافت فرسوده گسترده ای آن را فرا گرفته است. نتایج حاصل از تحلیل عوامل قوت، ضعف و فرصت و تهدید در قالب چهار استراتژی برای احیا، نوسازی و ساماندهی بافت فرسوده شهر بابل ارائه گردید. در بخش استراتژی تهاجمی تدوین استفاده از توانایی ها و قابلیت های ساکنان و گروه های ذینفع در نوسازی بافت ارائه گردید. در انتها می توان چنین نتیجه گرفت که تحولات شهرنشینی در دهه های اخیر با تغییرات عمده در بافت های شهری همراه بوده است. راهکارهای متناسب برای بهسازی، ساماندهی و رفع معضلات بافت های فرسوده بسته به نوع مسئله، وسعت و شدت آن متفاوت است. از این رو بایستی برای ارائه راهکارها مناسب به بررسی مسئله و شناسایی ابعاد، وسعت و شدت آن پرداخته و علاوه بر آن زمینه های اولیه و علل شکل گیری بافت های فرسوده و نحوه ارتباط کالبدی و اجتماعی آن با بخش های مجاور را مورد تدقیق قرار داد. شرایط و ویژگی های کلی شهر، سیاست های کلان موجود و امکانات خاص، هریک می توانند در انتخاب راهبردهای مواجهه با بافت های فرسوده موثر واقع شود. در این پژوهش به بررسی عوامل بیرونی و درونی برای بهسازی بافت های شهر بابل پرداخته شد و می توان گفت بافت مرکزی این شهر از دوران پیدایش اولیه رشد نامنجم و درهم تنیده ای داشته است و مشکل بافت فرسوده در این محلات بیشتر به مسائل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی باز می گردد، لذا می توان با اجرای استراتژی های حاصل از این پژوهش و مشارکتی کردن آنها زمینه توسعه، بهسازی و ساماندهی این محلات را فراهم ساخت.

جدول (۷): راهبردهای نهایی بهسازی و ساماندهی بافت فرسوده شهر بابل

نقاط ضعف (W)	نقاط قوت (S)	SWOT
در جدول ماتریس ارزیابی عوامل بیرونی تأثیرگذار بر کارکردها، بافت فرسوده محلات شهر بابل، ۱۰ مورد شناسایی شد.	در جدول ماتریس ارزیابی عوامل داخلی تأثیرگذار بر کارکردها، بافت فرسوده محلات شهر بابل، ۱۰ مورد شناسایی شد.	
استراتژیهای بازنگری (WO)	استراتژیهای تهاجمی (SO)	فرصتها (O)
<ul style="list-style-type: none"> - بهره مندی از تسهیلات لازم برای مشارکت سازمان های غیردولتی و مردمی در فرایند تهیه، اجرا و نظارت طرحهای مرتبط با بافت. - افزایش منزلت اجتماعی مردم بافت از طریق تعامل در فضاهای فراغتی و تغییر در 	<ul style="list-style-type: none"> - اعطای تسهیلات مالی بلند مدت و بدون بهره به ساکنین بافت جهت مشارکت در ساماندهی و مقاوم سازی بافت های فرسوده در این محلات. - بکار بردن سیاست های حمایت از شهروندان در راستای بازآفرینی بافت های فرسوده. 	<ul style="list-style-type: none"> در جدول ماتریس ارزیابی عوامل خارجی حاکم بر بافت فرسوده این شهر بابل فرصت توضیح داده شده است که از O_1 تا O_{10} لیست شده اند.

<p>نگرش افراد ساکن این محلات به بافت از طریق راهکارهای فرهنگی و بازآفرینی.</p> <p>- توجه مدیران و برنامه ریزان شهری به سیمای بصیرتی از طریق طرحی مناسب در بافت.</p> <p>- فراهم سازی زمینه همکاری افراد ساکن در محله شهر در جهت بکارگیری فناوری نوین در رفع مسائل و مشکلات کالبدی، اجتماعی و اقتصادی مردم ساکن در بافت فرسوده.</p>	<p>- افزایش تعاملات نهادهای مدنی باهدف ایجاد بسترسازی برای مشارکت مدنی به طوری که فرایند برنامه ریزی با مردم انجام شود.</p> <p>- تقویت رفتارهای اجتماعی ساکنین بافت ها با دیگر واحدهای همسایگی مجاور.</p> <p>- ایجاد فضاهایی با کارکرد فراغتی و عمومی جهت کارایی بهتر و اثر بخشی بر بافت.</p>	
استراتژیهای تدافعی (WT)	استراتژیهای تنوع (ST)	تهدیدها (T)
<p>- تدوین سند راهبردی و اعمال نظر نیروهای اجتماعی موثر در بازنگرایی قوانین و مقررات جهت ساماندهی بافت فرسوده و ملزم نمودن نهادها برای رعایت و اجرای آن.</p> <p>- بهره گیری از فضاهای عمومی، برنامه ریزی مشترک و پیوند نمودن کالبد فضایی محله ها برای افزایش تعاملات.</p> <p>- توزیع عادلانه خدمات و ثروت باتاکید بر برنامه ریزیهای عدالت خواه.</p> <p>- کاهش نهادهای تصمیم ساز و تصمیم گیر و تشکیل کارگروه متخصص در زمینه تسریع و نظارت بر امور مربوط به بافت فرسوده و اجرای آن.</p> <p>- رعایت ضوابط استانداردهای شهرسازی در طرحهای شهری و اجرای برنامه های مقاوم سازی و بهبود ایمنی بناها در برابر سوانح محیطی و مصنوعی.</p>	<p>- به کارگیری ضوابط و راهبردهای اجرایی و مشارکتی مطابق با واقعیت در طرح های فرادست و اطلاع رسانی آن به مردم جهت کاهش آسیب های محیطی و انسانی.</p> <p>- ایجاد محورهای پیاده راه در مراکز ارتباطی بین محله و بافت فرسوده.</p> <p>افزایش آگاهی و مشارکت در بین مردم با برگزاری جلسات و مشاوره های عمومی در مراسم ها.</p>	<p>در جدول ماتریس ارزیابی عوامل خارجی حاکم بر بافت فرسوده محدوده مورد مطالعه، نقاط تهدید توضیح داده شده است که از T_{10} تا T_{11} لیست شده اند.</p>

مأخذ: نتایج حاصل از پژوهش

لازم به ذکر است که تجزیه و تحلیل فوق تنها، موقعیت استراتژیک را در یک مقطع زمانی مشخص، روشن می سازد. لذا به منظور دنبال نمودن روند زمانی، با توجه به این موضوع که شرایط محیطی (داخلی و خارجی) پویا بوده و دائماً در حال تغییر و دگرگونی می باشد، لازم است روند تحولات مورد بررسی قرار گرفته و در مقاطع مختلف زمانی، استراتژیهای متناسب با زمان را استخراج نمود. دنبال نمودن این روند کمک می کند تا بتوان حالت های مختلفی را که در آینده ممکن است رخ دهند را بررسی و پیش بینی نمود.

منابع

۱. اعتماد، گیتی (۱۳۶۹)، مالکیت مسکن و تأثیر آن در سازمانیابی و فضای شهری، فصلنامه معماری و شهرسازی، شماره ۹، صص ۳۳-۴۵.
۲. باستیه، ژان، درز برنار (۱۳۷۷)، شهر، ترجمه علی اشرفی، انتشارات دانشگاه هنر، ص ۲۹۶، تهران.
۳. بدری، سیدعلی، سیروس، موسوی. (۱۳۸۹)، تحلیلی بر روند تغییرات برخی ویژگی های مسکن روستایی در ایران. مجموعه مقالات چهارمین کنگره بین المللی جغرافیدانان جهان اسلام، ایران، زاهدان، صص ۱-۱۴.
۴. بصیری پارسا، نیره (۱۳۸۸)، تحلیل شاخص های کمی و کیفی مسکن روستایی با استفاده از مدل *SWOT* مطالعه موردی روستاهای استان همدان، اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه کالبدی روستا، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان.
۵. بهرامی، رحمت الله (۱۳۹۰)، تحلیلی بر وضعیت مسکن روستایی در استان کرمانشاه، مسکن و محیط روستایی، شماره ۱۳۴، صص ۹۵-۱۰۴.
۶. جیب، فرح (۱۳۸۳)، مروری دوباره بر مسکن، فصلنامه مسکن و انقلاب، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، شماره ۱۰۶، صص ۱۴-۲۹.
۷. حیدری، علی (۱۳۹۰)، بررسی شاخص های کیفیت زندگی در سکونتگاه های روستایی استان کهگیلویه و بویراحمد، مسکن و محیط روستا، شماره (۱۲) ۱۳۶، جلد ۳۰، صص ۵۱-۶۶.
۸. دلال پورمحمدی، محمدرضا. (۱۳۷۹)، برنامه ریزی مسکن، انتشارات سمت، چاپ اول، صص ۱-۱۷۲.
۹. دلاور، علی (۱۳۸۴)، مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و علوم اجتماعی، انتشارات رشد، تهران.
۱۰. ستارزاده، داوود. (۱۳۸۸)، بررسی شاخص های جمعیتی مسکن ایران در سال ۱۳۸۵، فصلنامه جمعیت، شماره ۶۷-۶۸، صص ۵۷-۷۹.
۱۱. سرتیپی پور، محسن. (۱۳۸۷)، ارزیابی و تحلیل ویژگی های مسکن روستایی در ایران، همایش سیاست های توسعه مسکن در ایران، وزارت مسکن و شهرسازی، مهر ماه ۱۳۸۷.
۱۲. صیدایی، سید اسکندر، صدیقه کیانی و زهرا سلطانی (۱۳۸۹)، تحلیل فضایی وضعیت مسکن روستایی در استان کهگیلویه و بویر احمد، پژوهش های روستایی، سال اول، شماره ۲، صص ۱-۲۷.
۱۳. عزیزی، محمد مهدی (۱۳۸۳)، جایگاه شاخص های مسکن در فرایند برنامه ریزی مسکن، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۱۷، ۳۱-۴۲.

۱۴. عزیزی، محمد مهدی (۱۳۸۴)، تحلیلی بر جایگاه و دگرگونی شاخص های مسکن شهری در ایران، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۳، ۲۵-۳۴.
۱۵. علی الحسابی، مهران (۱۳۷۲)، الگوی مسکن روستایی: پژوهشی در معماری روستایی استان خراسان، دفتر دوم، تهران، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ص ۱۲.
۱۶. علی الحسابی، مهران و نفسیه، نگارش (۱۳۸۹)، تجلی فضای جمعی در سکونتگاه های روستایی. مسکن و محیط روستایی، شماره ۱۳۲، دوره ۴، صص ۲۹-۳۸.
۱۷. فرشادفر، عزت اله (۱۳۸۴)، اصول و روش های آماری چند متغیره، انتشارات طاق بستان، کرمانشاه، ص ۱۱۳.
۱۸. قرخلو، مهدی و محمد، اکبرپورسراسکانرود (۱۳۸۶)، بررسی کمبود مسکن در شهرهای ایران، مسکن و محیط روستا، شماره ۱۱۹، صص ۲۴-۳۵.
۱۹. قنبری، ابوالفضل (۱۳۹۰)، تحلیلی بر نابرابری های مسکن روستایی شهرستان های استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۸۷، مسکن و محیط روستایی، شماره ۱۳۶، صص ۳۳-۵۰.
۲۰. کلانتری، خلیل (۱۳۸۷)، پردازش و تحلیل داده ها در تحقیقات اجتماعی - اقتصادی، نشر فرهنگ صبا، تهران چاپ چهارم.
۲۱. کلانین، پاول (۱۳۸۱)، راهنمای آسان تحلیل عاملی ترجمه محمد ولی علیئی و سید محمد سندسی، انتشارات دانشگاه امام حسین، تهران، ص ۶۹.
۲۲. لطفی، حیدر، علی احمدی و داود حسن زاده فرجود (۱۳۸۸)، شاخص ها و مولفه های ضروری در برنامه ریزی و سیاست گذاری مسکن روستایی در ایران، فصلنامه آمایش سرزمین، شماره ۷، صص ۱۰۵-۱۲۸.
۲۳. مهردادش، گونا، ۱۳۹۹، مفهوم تاب آوری شهری مدیریت و برنامه ریزی آینده شهرها (کرونا ۱۹)، مجله جغرافیا و روابط انسانی، دوره ۳، شماره ۱ - شماره پیاپی ۹ تیر ۱۳۹۹ صفحه ۱۳۲-۱۶۱
۲۴. مسائلی، صدیقه. (۱۳۸۶)، نقشه پنهان، دست آورد باورهای دینی در معماری تحلیل تأثیر تفکر اسلامی بر مسکن سنتی کویری ایران: نمونه کرمان. پایان نامه دکترای تخصصی، پردیس هنرهای زیبا، دانشکده معماری، دانشگاه تهران.
۲۵. مرکز آمار ایران. (۱۳۸۵)، سرشماری عمومی نفوس و مسکن، نتایج کلی استان ایلام.
۲۶. ملکی، سعید (۱۳۸۲)، بررسی نقش شاخص های اجتماعی مسکن در برنامه ریزی توسعه مسکن در شهر ایلام، فصلنامه مسکن و انقلاب، شماره ۱۰۴، ص ۶۰-۷۶.
۲۷. ملکی، سعید (۱۳۹۰)، بررسی وضعیت شاخص های اجتماعی مسکن در مناطق روستایی شهرستان اهواز. مسکن و محیط روستایی، شماره ۱۲۹، دوره ۲۹، صص ۳۲-۴۹.